

DEDE KORKUT BOYLARININ HALK HİKÂYESİ ŞEKLİNDE
TASNİFİ: HÜSEYİN MEHEMMEDHANÎ VE ESERLERİ
THE CLASSIFICATION OF THE DEDE KORKUT STORIES IN THE
FORM OF FOLK STORIES: HÜSEYİN MEHEMMEDHANÎ AND HIS
WORKS

ALİ KAFKASYALI

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Ataturk University Kâzım Karabekir Faculty of Education
akafkasyali@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9007-6943>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 01.04.2017

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 10.04.2018

Sayfa-*Pages* : 111-122

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3750>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

DEDE KORKUT BOYLARININ HALK HİKÂYESİ ŞEKLİNDE
TASNİFİ: HÜSEYİN MEHEMMEDHANÎ VE ESERLERİ
THE CLASSIFICATION OF THE DEDE KORKUT STORIES IN THE
FORM OF FOLK STORIES: HÜSEYİN MEHEMMEDHANÎ AND HIS
WORKS

ALİ KAFKASYALI

Öz

Dede Korkut Boylarının tamamı veya birkaçı, Türk dünyasının muhtelif yerlerinde bazı şairler tarafından halk şiiri veya modern şiir şeklinde nazma çekilmiştir. Türkiye’de şimdiye kadar boyların tamamı nazma çekilemezken İran Türk şairlerinden Sehend, on iki boyun tamamını modern şiir tarzında ve destan şeklinde nazma çekmiştir. Son yıllarda ise İran Türk şairlerinden Hüseyin Mehemedhanî Güneyli, Dede Korkut Boylarının tamamını çağdaş halk hikâyesi tarzında tasnif etmiştir. Nesir kısımlarını âşıklık geleneğinin sözlü anlatım üslubunda; şiir kısımlarını da âşık şiirinin koşma ve geraylı türlerinde yazmıştır. Bu çalışma ile Dede Korkut Boyları, Kerem ile Aslı, Kaçak Nebi, Köroğlu hikâyeleri gibi âşıkların halk hikâyesi repertuarına girmiştir. Bazı Tebriz-Karadağ âşıkları düğün derneklerde halk hikâyesi olarak yorumlamaktadır. Muhammethanî, bu ve diğer çalışmaları ile hem halk edebiyatına yeni eserler kazandırmış hem de meydana getirdiği yeni bir özgün çalışma ile bu sahada uzmanlığını kanıtlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Boyları, halk hikâyesi, Muhammedhanî.

Abstract

The Dede Korkut Stories, either all or some of them, have been versified by various poets in different places of the Turkish world in the form of folk poetry or modern poetry. Although all of the stories (each called boy originally) have not yet been versified in Turkey, the Iranian-Turkish poet Sehend versified all of the 12 stories in the modern poetry style and in the epic form. In recent years, Hüseyin Mehemedhani Güneyli, another representative of the Iranian-Turkish poets, classified all of the Dede Korkut Stories in the form of modern folk stories. He wrote the prosaic parts in the oral expression style of the ashîqtradition, and the poetic parts in the types of koshma and gerayli both belonging to the ashîq poetry as well. With this work, the Dede Korkut Stories have been included in the ashîqs’ repertoire of folk stories like Kerem&Aslı, KaçakNebi and Köroğlu. Some ashîqs of Tabriz-Karadagh interpret them as folk stories in weddings and ceremonies. Muhammedhani, with this original and other works of his, has both introduced new tastes to the folk literature and proved his expertise in the field.

Key Words: Dede Korkut Stories, folk stories, Muhammedhani.

Giriş

Destandan halk hikâyesine geçişte köprü olarak kabul edilen Dede Korkut hikâyelerinin, hem şekil hem de içerik özellikleri ile özgün özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Şekil yönünden nazım nesir karışımı bir yapıya sahip olan Dede Korkut Boylarının bir kaçı, Türk dünyasının bazı devlet ve topluluklarında; bu cümleden Türkiye’de Ziya Gökalp, Behçet Kemal Çağlar, Hasan Basri Gocul, Arif Nihat Asya, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Bahattin Karakoç, Yusuf Akgül, Ahmet Karaaslan; İran’da Bulut Karaçorlu Sehend, Hüseyin Mehemmedhanî Güneyli gibi şairler tarafından halk şiiri veya modern şiir şeklinde nazma çekilmiştir. Şu var ki Anadolu şairlerinden hiçbiri boyların tamamını nazma çekememiştir. Ancak İran Türk şairlerinden Sehend on iki boyun tamamını modern şiir formunda ve manzum destan şeklinde nazma çekmiştir. İran Türk şairlerinden Hüseyin Mehemmedhanî Güneyli ise Dede Korkut boylarının tamamını çağdaş halk hikâyesi tarzında tasnif etmiştir. Nesir nazım karışımı olan boyların nesir kısımlarını âşıklık geleneğinin sözlü anlatım üslubunda; şiir kısımlarını da âşık şiirinin koşma ve geraylı türlerinde tasnif etmiştir. Bu çalışma ile Dede Korkut boyları; Kerem ile Aslı, Kaçak Nebi, Köroğlu hikâyeleri gibi âşıkların halk hikâyesi repertuarına girmiştir. Bazı Tebriz-Karadağ âşıkları düğünlerde, derneklerde halk hikâyesi tarzında sözle, sazla halka arz etmektedir.

Makalede, Hüseyin Muhammethanî Güneyli’nin kendisi ve yaptığı bu kutlu çalışma ile birlikte diğer çalışmaları değerlendirilmiştir.

1. Hayatı

Hüseyin Muhammethanî, 1955 yılında Tebriz’in kuzey batısında bulunan Şebüster’in "Meşin" köyünde orta hâlli bir çiftçi ailede dünyaya gelir. İlköğrenimini köyünde okur. Ortaokula Tebriz’de başlayıp Tahran’da bitirir. Şiir yazmaya ortaokul sıralarında başlar. Ortaokuldan sonra Üstat Abdülkerim Menzurî Hamneî’nin özel dershanesinde dil ve edebiyat dersleri alır. Aynı zamanda bir enstitü gibi görev yapan "Varlık" dergisini takip eder. Bu dergide yayımlanan makaleleri takip eder. Özellikle Hamit Nutkî, Cevat Heyet gibi dilci ve edebiyatçıların makalelerinden azami derecede faydalanır. 1990-1994 yılları arasında Tahran Üniversitesi’nde Prof. Dr. M. Hüseyin Sadık’ın Türk Dili ve edebiyatı derslerine devam eder. Bu öğrenimini başarı ile tamamlar. Ayrıca aynı üniversitede Prof. Dr. M. Takî Zehtabî’den Türkçe Dilbilgisi dersleri alır. 1999 yılından itibaren Tahran Üniversitesi, Sünneti Şerif Üniversitesi, Tahran Terbiyet Muallim Üniversitesi, Özel Tebriz Üniversitesi gibi öğretim kurumlarında Türk Edebiyatı, Türk Folkloru dersleri verir, Dede Korkut Hikâyeleri üzerine etütler yapar. Bu çalışmalarından dolayı 2004 yılında "Fahri Doktora" unvanı verilir. Ayrıca Tahran Üniversitesi, Nasreddin Tusî Üniversitesi, Şehid Receî Üniversitesi, Ez-Zehra Üniversitesi, İlim ve Sanat Üniversitesi gibi üniversitelerinde Türkçe Kurslarında ve Türkçe Dershanelerinde Türk Dili ve Edebiyatı konularında seminer çalışmaları yapar.

Hüseyin Muhammethanî’nin gazetecilik çalışmaları da büyük önem arz etmektedir. 1985 yılından itibaren başta "Varlık", "Ümid-i Zencan", "Sehend", "Şems-i Tebrizî", "Ava-yı Erdebil", "Nevid-i Azerbaycan", "Mehd-i Azadî", "Fecr-i Azerbaycan" dergi ve gazeteleri olmak üzere pek çok yayın organında şiirleri ve makaleleri yayımlanmıştır. Birçok dergi ve gazetede başyazar olarak görev almıştır.

1993 yılından itibaren araştırmalarına büyük hız vermiş, yaptığı araştırmaların ürünlerini yurt içinde ve dışında onlarca bilimsel toplantı ve konferanslarda sunmuştur.

Okullarında hâlâ Türkçe eğitim öğretimin yapılmasına izin verilmeyen İran'da, ana dili Türkçeyi kendi gayretleri ile geliştirip, şiir ve nesir sahasında eser veren onlarca şair ve yazarın eserlerinin tashihini yapıp, redaktörlüğünü yapmıştır.

2. Eserleri

Kendisini İran Türklerinin, aynı zamanda Türk milletinin dil, edebiyat ve kültürüne adayan, bu alanda çok önemli eserler vücuda getiren Güneyli'nin çalışmaları içerisinde ilk sırayı Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yaptığı çalışmalar almaktadır. O da Orhan Şaik Gökyay, Muharrem Ergin, Hamit Araslı, Bulut Karaçorlu Sehend gibi ömrünün önemli bir bölümünü Dede Korkut araştırmalarına ayırmıştır. Bununla da o, tabii olarak "Dede Korkutşinas" yani Dede Korkut Uzmanı unvanını hak etmiştir.

Güneyli'nin Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yaptığı çalışmaların ilki "Dede Korkut Kitabı" adlı eseridir. Bu çalışma aşağıda açıklanacağı gibi üç kitabın bir araya getirilmesiyle meydana gelmiş, çok kapsamlı bir çalışmadır.

Güneyli'nin Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yazdığı ikinci eseri "Dede Korkut Boyları, Çağdaş Âşık Edebiyatına Uygun" adlı çalışmasıdır. "Dede Korkut Hikâyeleri"nin tamamının halk hikâyesi formunda kaleme alındığı bu eser, hem telif hem de inceleme, araştırma eseri sayılabilecek bir eserdir.

Hüseyin Muhammethanî Güneyli çok yönlü ve velud bir araştırmacı yazar olarak pek çok eserin altına imza atmıştır. Onun imzasını taşıyan eserler şunlardır: Behlul Dârende Latifeleri, Güney Medeniyet Ocağı, Ali Kemalî'nin Hayatı ve Yaratıcılığı, Meşin, Âşık Gaşem'in Yaşayış ve Yaratıcılığı, Dinme, Dan Sökülecek, Folklor Toplama Kılavuzu, Varlığımız - Talihimiz, Kan Kılıca Üstün Geler, Şah Behram - Banu Hüsn, Zeyn'ül Arap - Muhammed Hanifye Destanı, Nağıllar, Her Bağdan Bir Gül.

2.1. Dede Korkut Kitabı¹

Muhammethanî'in bu çok önemli eseri üç bölümden meydana gelmiştir. Aslında her bölüm bir kitaptır. Sayfa numaraları ayrı olduğu gibi yayımlanma tarihleri de farklıdır. Üç eser bir arada yayımlanmıştır denilebilir. Eser 26 sayfalık bir giriş ile başlamaktadır. Girişte, Dede Korkut Hikâyeleri'ni Güney Azerbaycan, aynı zamanda bütün İran Türklerine tanıtmak için bilgi verilmiştir. Birinci kitap/birinci bölümün adı "Dede Korkut Kitabı"dır. Dresden nüshası esas alınarak, Türkiye, Azerbaycan ve İran'da yayımlanan örnekleri ile karşılaştırma yapılarak İran Türkçesi ile yeniden yazılmıştır. Bu kısım 282 sayfadır.

İkinci kitap/ikinci bölümün adı "Dede Korkut Kitabı'nda Sözcükler - Adlar" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda Dede Korkut Hikâyelerinde geçen, günümüzde anlamları zor anlaşılan sözcük grupları değerlendirilmiş ve 3500 kelime izahlı bir sözlük oluşturulmuştur. Bu bölüm de 170 sayfadır.

¹ Hüseyin Muhammedhanî "Güneyli", Dede Korkut Kitabı, y.y.y., Tahran, 1378.

Üçüncü kitap/bölüm ise "Adlar" ismini taşımaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen yer adları, şahıs adları, hayvan adları gibi "adlar" incelenmiş, izahlı bir Dede Korkut Adlar Sözlüğü oluşturulmuştur. Bu bölüm de 110 sayfadır.

2.2. Dede Korkut Boyları²

Kalem erbabı için itibarî, kurgusal temele dayalı telif eserler vücuda getirmek çok zor değildir. Elbette ki bu tür eserler de belirli ölçüde tenkitçilerin dikkat merkezlerinde olur. Ancak herkesin bildiği klâsik bir eseri, esas alarak onun üzerine yeni eserler meydana getirenler veya yeni bakış açısı oluşturanlar en azından o esere olan aşinalığı ve alışkanlığı değiştireceği için ilgili ilgisiz pek çok kimsenin eleştirilerinin hedefinde olurlar. Hâl böyle olunca Güneyli'nin Türk Edebiyatının en önemli ve en temel eseri olan "Dede Korkut Hikâyeleri"ni âşık tarzı halk hikâyeleri şeklinde kaleme alması, dikkatleri üzerine çekecek ve kendisi ve eserleri ile ilgili çok söz söylenip, değerlendirilecek eserdir.

Muhammethanî bu eseri genel okuyucu ve âşıklar için hazırlamıştır. Dede Korkut Hikâyelerinin 12'sini de günümüz Güney Azerbaycan Türkçesi ile ve hikâyedeki manzum kısımları âşık şiiri nazım türlerinden "koşma" ve "geraylı" ile tasnif etmiştir.

Gençlerin, aynı zamanda halkın çok rahat okuyacağı, âşıkların hafızalarına alıp düğün derneklerde anlatıp, çalıp söyleyecekleri, hatta varyantlarını oluşturacakları çok önemli bir çalışma olmuştur. Bu çalışma benzeri olmayan ilk özgün çalışmadır.

2.3. Dan Sökülecek

2003 yılında yayımlanan Tan Yeri Ağaracak anlamındaki bu eserde müellifin sanat değeri yüksek, usta malı şiirleri yer almaktadır. Bu kitaptaki şiirleri değerlendiren ünlü tenkitçi Prof. Dr. Hüseyin Muhammetzâde Sadık şu tespitleri yapmıştır: "Demeliyim ki o, hem tabiat hem de cemiyetin karşısında derin mefkûre sahibi olan ve her bir hadise ve amili tebyin edebilen ve anımlandıran felsefeli şairdir."³

2.4. Dinme

Şair Hüseyin Muhammedhanî "Güneyli"nin sosyal, eleştirel ve satirik şiirlerinden oluşmaktadır. 2003 yılında Tahran'da yayımlanmıştır. Yoksul, işsiz ve dar gelirlili köylüler nazarda tutularak, halkbilimi ürünlerinden faydalanılarak, onların rahat anlayacakları şekilde kaleme alınmış sosyal şiirler ekseriyeti oluşturmaktadır. Otuz civarında şiirin yer aldığı kitapta seksen üç bentten oluşan "Ana Yurdum Güney" manzumesi Şehriyâr'ın "Haydar Baba" şiiri formunda yazılmış, Güney Azerbaycan'ı tarif eden bir manzumedir.

Bu ne temeddündür tutub dünyanı?
Hakkını isteyen élleri biçir!
Yırtıcı héyvana himayet éden,
Mezlum insanların ganını içir.

² Hüseyin Muhammedhanî "Güneyli", Dede Korkut Boyları "Çağdaş Âşık Edebiyatına Uygun", Orhun Yayınevi, Tahran, 1392.

³ H. M. Güneyli, Dan Sökülecek, 2007, Tahran. s. 14.

2.5. Behlul Dânende Latifeleri⁴

Eser Behlul Dânende ili ilgili 36 hikâyeyi içermektedir. Bunlardan 35 tanesi ilk olarak Kuzey Azerbaycan'da derlenip yayımlanmıştır. Daha sonra Üstat Abdülkerim Menzurî Hamneî tarafından 1360 yılında Tahran'da Kiril alfabesinden Arap alfabesine aktararak yayımlanmıştır. Menzurî, bu eseri aynı zamanda Farsçaya da çevirip yayımlamıştır. Kitabın ön sözünde bu çalışmayı 1910 yılında yaptığını yazmıştır. Ayrıca kendi hayatı hakkında yazdığı bir yazıda bu eseri ilk olarak "Seyyidzâde"nin yayımladığını belirtmiştir.

"Behlul Dânende Latifeleri" adlı bu eserde yer alan 36 latifeden 35'i Menzurî'nin aktarıp yayımladığı eserden alınmıştır. "Riya ile Hiç İş Görmez Müslüman" adlı hikâyeyi ise sözlü gelenekten derlemiştir.

Muhammethanî, Menzurî'nin tavsiyesi ile bu hikâyeleri nazma çekerek 1366/1987 yılında 3 bin nüsha olarak yayımlamıştır. İkinci baskısı ise 1388/2009 yılında basılmıştır.

O, çalışmanın ön sözünde "Behlul Dânende Latifeleri"nin hangi sebeple meydana geldiğini ve hangi maksada hizmet ettiğini şu cümlelerle ortaya koymaktadır:

İstibdat yönetiminin hâkim olduğu ülkelerde bir sıra söylenmesi gereken sözler, tenz, mizah, şaka kalıbında, yani zahirde halkı güldürmek için; ancak hakikatte, zulmü, haksızlığı, adaletsizliği, yaramazlığı ve birçok bunlar gibi işleri ve bu işleri yapanları tenkit etmek ve kınamak maksadıyla oluştururlar ve söz içinde söylemeğe çalışırlar.

Elinizde olan bu "Behlul Dânende Latifeleri" adı altındaki 36 hikâye de yalnız gülmek için değil, anlamazları düşündürmek, zulmü, zorbalığı, riyakârlığı, yalancılığı ve pek çok böyle iğrenç sıfatları yermek ve doğruluk, sadakat, insanlık, insan severlik, hayatın bezek ve güzelliklerini göstermek düşüncesi ile meydana gelmiştir.

Bu hikâyelerde "Behlul", hayır ve hayırseverliğin temsilcisi, "Harun" ise adaletten kaçan, menfaatçi, sığ düşünceli, riyakâr insanların temsilcisi olarak yer almaktadır.⁵

2.6. Güney Medeniyet Ocağı

"Güney Medeniyet Ocağı" derneğin üyelerinin ve kendisinin makalelerinden oluşmaktadır. 1994 yılında yayımlanmıştır.

2.7. Ali Kemalî'nin Hayatı ve Yaratıcılığı

1996 yılında yayımlanan bu çalışmada Araştırmacı Ali Kemalî'nin hayatı, sanatı ve eserlerini incelemiştir.

2.8. Meşin⁶

Muhammethanî'nin doğum yeri olan Meşin kasabasının monografisidir. 1999 yılında yayımlanmıştır. Meşin kasabasının coğrafyası, tarihi, örf ve adetleri, gelir kaynakları, tarihî şahsiyetleri incelenmiştir.

⁴ H. M. Güneylî, Behlul Dânende Latifeleri, y.y.y., 1389/2010, Tahran.

⁵ H. M. Güneylî, Behlul Dânende Latifeleri, y.y.y., 1389/2010, Tahran, s. 5 vd.

⁶ Hüseyin Muhammedhanî "Güneylî", Meşin, y.y.y., 1378/1999.

2.9. Âşık Gaşem'in Yaşayış ve Yaratıcılığı

Âşık Gaşem'in hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde çalışılmıştır. Yayımlanmamış şiirlerine yer verilmiştir. Çalışma 2005 yılında yayımlanmıştır.

2.10. Folklor Toplama Kılavuzu

Folklor ürünlerini ilmî metotlarla toplayıp, değerlendirmek için hazırlanmış bir kılavuz eserdir. 2005 yılında yayımlanan bu eseri Asker Olyayi Yeşil ile birlikte hazırlamıştır.

2.11. Varlığımız - Talihimiz

İran Türklerinin millî varlıkları ve siyasî meseleleri üzerine yurt içinde ve dışında yayımladığı makalelerden oluşmaktadır.

2.12. Kan Kılıca Üstün Geler

Şairin dinî şiirlerini bir araya getirdiği çalışmasıdır. 2006 yılında yayımlanmıştır.

2.13. Şah Behram - Banu Hüsn

Horasan Türklerinin folklorik bir destanıdır. İlk defa Hüseyin Muhammedhanî tarafından değerlendirilmiştir.

2.14. Zeyn'ül Arap - Muhammed Hanifiye Destanı

Horasan Türklerinin folklorik hamasî bir destanıdır. Bu eseri de ilk olarak Hüseyin Muhammedhanî değerlendirmiştir.

2.15. Nağıllar

Güney Azerbaycan'ın "Güney Bölgesi"nden derlediği 40 halk hikâyesinden oluşmaktadır. Yayına hazırdır. Henüz yayımlanmamıştır.

2.16. Her Bağdan Bir Gülü

İran'ın muhtelif Türk yerleşim yerlerinden gelip Tahran'ın Kereç semtinde yaşayan çağdaş bazı şairlerin hayat hikâyelerini ve şiirlerini ihtiva eden bir çalışmadır.

Sonuç

Dede Korkut Boylarının çağdaş halk hikâyesi tarzında tasnif edilmesi, nesir kısımlarının âşıklık geleneğinin sözlü anlatım üslubunda; şiir kısımlarının ise koşma ve geraylı formatında işlenmesinin, bu destanların da Kerem ile Aslı, Kaçak Nebi veya Köroğlu hikâyeleri gibi âşıkların halk hikâyesi repertuarına girip, halk nezdinde de yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Bununla da bu destanlar Türk kültürüne daha derinlemesine nüfuz edecektir.

Şair Hüseyin Mehemmedhanî Güneyli, "Dede Korkut Boyları - Çağdaş Âşık Edebiyatına Uygun" adlı eseriyle hem bu destanları halk hikâyesi tarzında tasnif etmesi hem de "Dede Korkut Kitabı'nda Sözler - Adlar" isimli eseriyle İran Türkleri için hikâyelerde geçen ve günümüzde anlamları zor anlaşılan söz gruplarını değerlendirip,

3500 kelimelik izahlı bir sözlük oluşturması onun bu sahada önemli bir uzman olduğunu ortaya koymuştur.

Tebriz - Şebüster'de doğup büyüyen Güneyli, Tahran hükümetlerinin Türk Dili ve Edebiyatı eğitim öğretimi için koyduğu yasak ve engellemelere rağmen Zehtabî, Nutkî, Heyet ve Sadık gibi devrin ünlü bilim adamlarından özel dersler alarak kendini yetiştirmiş ve yüksek hizmet vermeye namzet yapmıştır.

Yine birçok dergi ve gazetede başyazar olarak görev alan Güneyli, Tahran, Nasreddin Tusî, Şehid Receî, Ez-Zehra, İlim ve Sanat Üniversitesi gibi pek çok öğretim kurumunda ve özel dersanelerde Türk Dili ve Edebiyatı alanında ders ve seminerler vererek, İran Türklerinin kültür ve medeniyetine katkı sağlamaktadır.

Güneyli şairlikte de iddialıdır. Şiirlerinde millî ve manevî değerler ön plândadır. Şiirlerinin en önemli özelliği ise ilkeli ve felsefeli oluşudur. Onun arzusu, millî ve manevî değerlerin pak ve sade şekilde kesintisiz devamının sağlanması şeklindedir. Geçmişin katıksız, karışksız güzelliklerinden ve özelliklerinden ilham alarak geleceğe adım atılmalıdır.

Kaynaklar

- Bahattin Karakoç, Basat, Zaman Bir Beyaz Türküdür, 1984, İstanbul.
 Basri Gocul, Türk Millî Destanı / Oğuzlama- Örnekleri II, 1949, İstanbul.
 Behçet Kemal Çağlar, Boğaç Han Masalı, Malazgirt Zaferi'nden İstanbul'un Fethine, 1971, İstanbul.
 Bulud Karaçorluz (Sehend), Sehend'in Eserleri I-II, Ehter Neşriyatı, 1382/2003, Tebriz.
 Hüseyin Muhammedhanî Güneyli, *Behlul Dânenide Letifeleri*, y.y.y., 1389/2010, Tahran.
 Hüseyin Muhammedhanî Güneyli, *Dan Sökülecek*, 2007, Tahran.
 Hüseyin Muhammedhanî Güneyli, *Dede Korkut Boyları "Çağdaş Âşık Edebiyatına Uygun"*, Orhun Yayınevi, Tahran, 1392.
 Hüseyin Muhammedhanî Güneyli, *Dede Korkut Kitabı*, y.y.y., Tahran, 1378.
 Hüseyin Muhammedhanî Güneyli, *Meşin*, y.y.y., 1378/1999.
 Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, Ankara.
 Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Dedem Korkut'tan Boğaç Han Destanı, 1977, İstanbul.
 Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Dedem Korkut'tan Salur Kazan Destanı, 1976, İstanbul.
 Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Destanlarda Uyanmak, 1984, İstanbul.
 Yusuf Akgül, Dede Korkut Destanı, Kurgan Edebiyat yayınları, 2012, Ankara.
 Ziya Gökalp, Arslan Basat, Yeni Mecmua, 9 Ağustos 1917, İstanbul.
 Ziya Gökalp, Deli Dumrul, Yeni Mecmua, 2 Ağustos 1917, İstanbul.

Güneyli'nin Tasnif Ettiği Dede Korkut Boylarından Biri:

GAZILIG GOCA OĞLU YÉGNEG BOYU

Oğuz élinin hanlar hanı olan Bayındır Han ağ uca çadırını gurdurmuş, uca kölgeliyini göye ucaltırmış, min yerde ipek halçalar döşetmişdi. İç Oğuz ve eşik Oğuz beyleri onun meclisine toplanmış, yémekde, içmekde idiler.

Bayındır Han'ın bir veziri varıdı, adına Gazılığ Goca déyerdiler. Gazılığ Goca yéyib içib kéfi sazalıb, iki dizi üstüne çöküb, Bayındır Han'dan döyüşe gétmek icazesi istedi. Bayındır Han da onun sözüne yoğ démeyib, ona döyüşe gétmek icazesi vérdi.

Gazılığ Goca iş üzü bilen ve bacarığlı adam idi. O, başı belli ve iş bilen göcalarını da götürüb, çoşlu döyüş vesayiti ile yola düşdü. Çoşlu dereleri, tepeleri, dağları, düzleri arhada göyduğdan sonra bir gün Düzmürd Galası'na çatdı. Gara Deniz gıragında olan bu galanın yahınlığında düşüb çadırı gurdular.

O galanın bir hakimi varıdı. Onun adına Arşın oğlu Direk Tekür déyerdiler. O kâfer beyinin altmış arşın uzunluğu boyu varıdı. Altmış batman ağırlığı olan bir güzrü béline bağlayardı. Çoş berk yay çeker, oğ atardı.

Gazılığ Goca bu kimi bir hakimi olan gala beyleri ile döyüşe başladı. Sözü géden tekür de galadan éşiye gelib, méydana girdi.

- Kim benimle döyüşebilir? dedikde, Gazılığ Goca onun gabağına geçib, ona çatarag, yoğun boynunun köküne bir gılinc çaldı. Gılinc onun boynunu zerrece de kesmedi. Nöbve Tekür'e çatdı. O, altmış batman güzrü ile Gazılığ Goca'nın başına éle çaldı ki, başı çapılıb, ğanı novdan kimi atmağa başladı. Başı gicelen Gazılığ Goca'nı yaħalayıb galaya apardılar. On altı il Düzmürd Galası'nda dustağ oldu.

Gazılığ Goca'nın Emen adlı bir ğayını varıdı. Emen, on altı ilde yéddi döne galaya goşun çekdi; amma héç birinde ne galanı alabildi ne de Gazılığ Goca'nı ğurtardı.

Gazılığ Goca yaħalanıb dustağ édilenden bir az sonra bir güzel göyçek oğlu oldu. Oğlan böyüyüb on altı yaşına çatdı. Oğlan o vaħta kim atasını ölmüş bilirdi ve dustağ olduğundan hebersiz idi. O, oğlanın adına Yégneg déyerdiler. Günlerden bir gün Yégneg oturub beyler ile burdan ordan danışdığda, Garagüne oğlu Budağ Bey ile sözü tutmadı. İki iyit bir biri ile acığ ile danışanda budağ Yégneg'e dedi:

- Burada boş sözler danışınca, gédib, on altı il bundan gabağ dustağ édilen atanı ğurtar!

Yégneg bu sözü éşidende, berk diskindi. Üreyi çırpınmağa başladı. Beylerle danışarağ atasının ne vaħt ve harda dustağ olduğuna inanıb, Bayındır Han'ın ğulluğuna çatıb, yer öpüb, söze başladı:

Hanlar hanı, Türkistan'ın direyi,
Babam dustağ olan yere göy gédim.
Goyma sınısın bu uşağın üreyi,
Babam dustağ olan yere göy gédim.
Böyük évi uca yerde tikilen,
Kölgeliyi üste etlas çekilen,
Éllerine bol né'meti tökülen,
Babam dustağ olan yere göy gédim.
Eslan soyu, Amuderya sultani,

Dövtletli han, Ğaracığın ğaplını,
Sensen véren ağır éle fermanı,
Babam dustağ olan yére ğoy ğédim.
Buyur, çavış él içinde sala hay,
Toplaşalar iyitlerden bir alay,
Şahbaz atdan, silahdan ét meni bay,
Babam dustağ olan yére ğoy ğédim.

Yégneg'in bu sözlerini eşiden Bayındır Han buyurdu:

- İyirmi dörd sancağ beyi gelsin! O cümleden Demirğapı Derbend'de bey olan, ğarğı cida ucunda düşmen böğürden, döyüş méydanında herifle ğarşılaşanda, kimliyini soruşmayan Ğıyan Sélçuğ oğlu Deli Dondar senle béle gelsin!

Aygır Gölü suyunda at üzdüren, elli yéddi ğalanın açarını ele kéçiren Elik Ğoca oğlu Tülek Evren senle gelsin.

Ha béle oğu amaca deymemiş yére düşmeyen Yarıncı oğlu Él Almış, üç döne ardıcıl olarağ yağı görmese ğan ağlayan Doğsun oğlu Rüstem, ajdahalar ağzından adam alan Deli Evren, yér üzünün bu başından o başına çatım déyen Soğansarı da senle gelsin!

Bélelikle Bayındır Han iyirmi dörd ğorğmaz ve cesaretli ordu başçısını Yégneg Bey'e yoldaş vérdi. Beyler hamısı ağır bir döyüş üçün hazırlıĝ gördüler. Géveni yatıb, seher çağı yola düşmeliydiler. Yégneg géce çağı bir yuğu gördü. O, gördüyü yuğunu seher çağı yoldaşlarına söyledi, göreknéce söyledi:

- Beyler, géce yatmışken bir yuğu gördüm. Âlem başğa bir âlem idi, ağ boz atları çapdıran ğehremanlar gördüm. Men de demir borkleri parlayan iyitleri yanına saldım, él ağsağğalımız Ğorğut Ata ile meslehetleşdikden sonra yola düşüb, göye baş ğaldıran böyük dağları aşdım, gedib Ğara Deniz'e çatdım. Gemi ğayırb, köneyimi ona yélken éledim. Bélelikle denizin o ğırağına çıhdım. O yandakı Ğara Dağ'ın bir yanında bir alını başı parlayan kişi gördüm, ğarğıdalı olan cidam ile o kişiye sarı yéridim. O kişini cida ile vurmağ istedikde, o kişi benim öz dayım olan Emen'dir. Ona salam vérdim. O da meni tanıdığda dédi:

- Oğul Yégneg, haraya ğédirsen?

Men cevam vérdim:

- Düzmürd ğalasında dusdağ olan atamı ğurtarmağa ğédirem. Dayım bu sözü menden eşidende, meni bu işden çekindirerek, néçe döne atamı ğurtarmağa ğédib, bir iş görebilmediyini béle söyledi:

Yétdiyim yérlere yél de yétmeyib,
Gétmek olmaz béle yolu, géri dön!
Kimse benim kimi cenge gétmeyib,
Gétmek olmaz béle yolu, géri dön!
Yeddi kişi benim yayı ğurardı,
Yéddi iyit sağ solumda durardı,
Her birisi bir ğoşunu yorardı,

Gétmek olmaz béle yolu, géri dön!
 Yéddi döne ağır goşun apardım,
 Dağda, daşda boran, tufan gopardım,
 Yapılsaydı bu iş, özüm yapardım,
 Gétmek olmaz béle yolu, géri dön!
 Sende yoğdu mende olan gılinc, oğ,
 İyitlerin ad sanına uyma çoğ,
 Bu gédişin gelişine ukud yoğ,
 Gétmek olmaz béle yolu, géri dön!
 Dayım Emen kişiye yuğuda béle cevab vérdim:
 İyid olan géri almaz sözünü,
 Men atamı gurtarmasam dönmerem.
 Çıhararam yad éllinin gözünü,
 Men atamı gurtarmasam dönmerem.
 Kenarına goç iyitler salmadın,
 Beyler ile cida, gılinc çalmadın,
 Buna göre o galanı almadın,
 Men atamı gurtarmasam dönmerem.
 Ağlı olan bildiyini itirmez,
 Ağça alıb iş gören, iş bitirmez,
 Merd méydandan ayağ géri götürmez,
 Men atamı gurtarmasam dönmerem.

Yégneg bu yuğunu yoldaşlarına söyledi. Dème be Yégneg'in dayısı Emen de éle orada imiş. Yégneg bu sözleri dédikde, dayısı da gelib sözün üstüne çıhdı ve onlar ile birlikte Düzmürd Ğası'na gétmeye ve Oğuz iyitlerine yoldaş ve beledçi olmağa hazırlığını bildirde. Oğuz beyleri yola düşüb Düzmürd Ğası'na geldiler. Ğala'ya çatıb, oranı dörd dövreden mühasire élediler. Ğala'nın gözetçileri bunları görüb Arşın oğlu Direk Tekür'e heber vérdiler. Tekür silahlanıb, galadan éşiye geldi ve Oğuz iyitlerinden mübariz istedi.

Oğuz iyitlerinden olan Ğıyan Sélçuk oğlu Deli Dondar onu garşılıyıp, almış tutam uzunluğú olan cidası ile Direk Tekür'ü vurmağ istedi, goltuğunu gısıb, cidanı Tekür'e sarı burahmağ istetikde, Tekür el atıb onun cidasını elinden aldı ve altmış batman ağırlığı olan gürzünü Dondar'ın başına çaldı. Gén dünya Deli Dondar'ın başına dar oldu, gözleri garaldı, başı giceldi, atını gaytarıb gaçdı.

Dönebilmez Külek Evren altı dilimli çomağı ile Tekür'e sarı at saldı. Çomağını Tekür'ün başına çalmağ istedi. Boyu çatmadı. Tekür el éleyib onun da çomağını aldı. Başına da bir gürz vurub dalı gaytardı.

Bélelikle iyirmi dörd él beyi olan gehreman iyit Tekür'ün eli ile dalıya oturdu. Bu döne Ğazılığ Ğoca'nın on altı yaşlı oğlu, Arşunoğlu Direk Tekür'ün meydanına ayağ goyur ve Tekür'ü méydandan çıhartmağa Büyük Allah'dan kömek isteyir, görek oğlan Allah'a néce yalvarır:

Uca Tanrı, ğadır Allah,
 Özün dâdıma çat indi.
 Sensen olan mene penah,
 Mene sen vér necat indi.
 Sen ezelsen, hem ebedsen,
 Tayın, eşin yoĝ ehedsen,
 Yaratdıĝına semedsen,
 Bendene bir el at indi.
 Böyüklüyünde yoĝ heddin,
 Ne cismin var, ne de ğeddin,
 Ne evladın, ne de ceddin,
 Mene vér ğol ğanat indi.
 Şéytanı ğapından ğovdun,
 Fir'onun burnunu ovdun,
 Nemrud'u hékmetle sovdun,
 İşimi yaĝşılattı indi.
 Kimseden ruzu ğütmeyen,
 Kiçitdiyin böyütmeyen,
 Gözünden héç ne itmeyen!
 Gücümü ét yüz ğat indi.

Yéĝneg bu sözleri déyib méydana at saldı. Yél kimi yétidi, ğılincını elinde berk tutub, ğovzayıb Tekür'ün çiyinine çaldı. Ğılinc Tekür'ün zirehini, paltarını doğrayıb altı barmaĝ derinlikde de çiyininden kesdi. Tekür'ün ğara ğanı fişĝırıp, ayaĝındaki çekmesi de ğanıla doldu. Tekür'ün başı ğicelib, halı pozulub, méydanda durabilmeyib, ğaçıb ğalaya soĝuldu; amma Yéĝneg Bey onu burahmayıb ğalanın ğapısının arasında dalıdan ona çatıb boynunun kökünden éle bir ğılinc vurdu ki, başı üzülüb, top kimi yére düşdü. Ondan sonra Yéĝneg atını çevirib, Oĝuz beylerinin yanına geldi. Kâfer beyleri Tekür'ün öldürüldüĝünü gördükde ğorĝuya düşüb, Ğazılıĝ Ğoca'nı burahdılar. Ğoca çıĝıb, Oĝuz beylerine sarı geldi ve on altı ilde ğorebilmediyi beylere béle seslendi:

Déyin Oĝuz éllerinde,
 Kim öldü, kim ğaldı, beyler?
 On beş ilden sonra meni,
 Yadına kim saldı, beyler?
 Boylu ğalmışdı sévgilim,
 Neyi oldu? Déyin bilim!
 Böyüdü mü tuta elim,
 Yoĝsa Allah aldı, beyler?
 Uzun yolu yora yora,
 Kim sizi getirdi bura?
 Kim ğenim oldu Tekür'e,
 Ona ğılinc çaldı Beyler?
 Ğazılıĝ Ğoca'nın sözü buraya çatanda oĝlu ireli yériyib, ona béle söyledi;

Soruşdun Oğuz élinen,
 Hamısı sağdı Bey Goca.
 Beyler hamı birbirine,
 Dağ tek dayağdı Bey Goca.
 Boylu goymuşdun sévgilin,
 Oğul doğdu tutsun elin.
 Sağdır olmasın nisgilin,
 Éle dayağdı Bey Goca.
 Oğlun yola ordu saldı,
 Gelib bu galanı aldı,
 Tekür'e o ğılinc çaldı,
 Görhıma goçağdı Bey Goca.
 Menem senden olan aslan,
 Gördüm Tekür oğur méydan,
 Boğazından içirttim ğan,
 Gör işim hağdı Bey Goca.

Bu sözleri, görmediği oğlundan eşiden Ğazılığ Goca ireli gelib, oğlunu bağına basdı, onun alnından öpdü. Oğlan da atasının elinden öpdü, beyler bir bir Ğazılığ Goca ile gucağlaşib öpüşdüler. Hamısı birlikde galaya dökülüb, çalib çaptılar. Galanı talayıb, alını açığ, başı uca ve hamısı bir yerde Oğuz Éli'ne sarı döndüler. Ğazılığ Goca ve Oğuz beylerinin sağ selamet geldiyine göre bir ağır şadlığ meclisi ğuruldu. Yéme içme oldu. Élin ağsağğalı Ğorgud Dede gelib, boy boyladı, destan söyledi. Bu Oğuznâme Yégneg'in olsun, dedı ve béle dua éledi:

Görüm yıhmasın héç zaman,
 Uca dağlarızı Allah!
 Ğurudub goymasın véran,
 Barlı bağlarızı Allah!
 Anaz yéri olsun cennet,
 Éylesin ataza rehmet.
 Hoşbeht étsin, hem selamet,
 Hamı sağlarızı Allah!
 Herkes arzusuna yétsin,
 Könlünüzün pası gétsin,
 Günu günden şirin étsin,
 Bütün çağlarızı Allah!

* * *